

7. *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, Theime-Beker, 1927.
8. Elias J., *Das zehnte Berliner Sezessionejahr*, în „Kunst und Künstler”, vol. VII, 1909.
9. Stavilă T., *Gravorul Gheorghe Cegloff*, în „Arta”, Chișinău, 2008.

Personalitatea lui George Enescu în cultura muzicală din Chișinăul interbelic

Aurelian DĂNILĂ

doctor habilitat în studiul artelor

După cum este bine cunoscut, despre perioada interbelică a Basarabiei, a Chișinăului în special, nu s-a vorbit, nu s-a scris aproape nimic timp de o jumătate de secol. De la 1940 încoace, dacă se amintea ceva despre perioada anterioară în publicațiile sovietice, era invocat neapărat „dezastrul” instaurat în spațiul pruto-nistrean din cauza regimului României Regale. Nu s-a scris nimic despre acea fastă perioadă nici în România socialistă, situație ce aranja regimurile comuniste din ambele țări. Până adineauri, rămăneau în neștire și un șir de activități în domeniul culturii. Relevant este să actualizăm un eveniment din Chișinăul interbelic, legat de vizita genialului compozitor, violonist, pianist, dirijor și pedagog George Enescu.

Cum a ajuns maestrul în Basarabia o aflăm din scrierile ilustrului pedagog, ziarist, educator și memorialist ardelean Onisifor Ghibu, care s-a stabilit cu familia la Chișinău în 12 martie 1917. Neobositul cărturar și pedagog a fost de fapt cel care l-a invitat pe George Enescu să țină un concert la Chișinău: „să vadă basarabenii, atât moldovenii, cât și rușii că avem și noi artă și mari artiști”. După o discuție amicală, răspunsul a fost: „Îndată ce-mi va fi posibil, voi veni”. La 17 martie 1918, redactorul-șef al cotidianului „România Nouă” primește o scrisoare cu următorul conținut:

„Mult stimată Domnule Ghibu,

Dacă n-am venit la Chișinău până-acum, este că plănuiam în ascuns să vin c-o pleiadă de muzicieni, adecă cu orchestră, pentru ca să văză-n Basarabia că la noi sunt multe elemente, și bune, nu numai câte unul ici-colea. Vă rog, să-l primiți pe delegatul meu, Domnul Profesor Jean Bobescu, care vă va comunica proiectele mele și cărui vă rog în numele artei noastre să-i dați concursul D-stră neprețuit, alături cu autoritățile militare și civile din Chișinău: sfătuiți-l, ajutați-l, precum ați făcut-o cu toți care ne-au precedat, și-atunci buna reușită e sigură.

Să trăiți, și toate sentimentele mele anticipate recunoscătoare și devotate,
George Enescu”

Cu două zile înainte de primul concert susținut la Chișinău de Simfonia din Iași, condusă de George Enescu, „România Nouă” din 23 martie 1918 scria: „Iată un nume atât de cunoscut și de iubit dincolo de Prut, dar cu totul necunoscut în Basarabia. Prutul a fost, vreme de o sută de ani, un zăgaz atât de puternic, încât a împiedicat aproape cu totul legăturile sufletești dintre frații de aceeași limbă. Moldovenii din Basarabia nu știau nimic din tot ce se petrecea la românii din celelalte părți; ei nu cunoșteau pe oamenii mari ai neamului, ba nici chiar pe aceea care au ieșit din mijlocul lor, ca de pildă A. Donici, Al. Russo, B.P. Hașdeu ș.a. George Enescu, neîntrecutul artist, care va da zilele acestea trei mari concerte la Chișinău, vor trăi cu aceste privilegii cele mai frumoase clipe de înălțare sufletească și de mândrie națională”.

Numeroasele panouri anunțau programele de concert. Primul concert din 24 martie a fost dat în favoarea refugiaților transilvăneni. S-a cântat Uvertura *Oberon*, de Weber; *Concertul nr. 1 pentru pian și orchestră*, de P. Ceaikovski (solist Nicolae Caravia); *Simfonia nr. 7*, de Bethoven, și o piesă de Saint-Saëns. La al doilea concert, din 25 martie, tot cu maestrul Enescu la pupitrul dirijoral, s-a cântat *Carnavalul de Paris*, de Svendsen; *Concertul în la minor, pentru violoncel și orchestră*, de Klughardt (solist Fior Breviman); *Dansul macabru*, de Saint-Saëns (cu Socrate Barozzi la violină), și *Simfonia nr. 5*, de Beethoven. Acest program a fost dat în ajutorul orfanilor de soldați moldoveni morți în război. Pentru cel de-al treilea concert, din 27 martie, afișele anunțau un recital de vioară susținut de George Enescu.

Adevărul e însă că recitalul, care cuprindea Concertele de Ceaikovski și Saint-Saëns, Simfonia Spaniolă de Lalo a fost prezentat publicului în seara de 28 martie. Iată ce scrie în legătură cu aceasta Onisifor Ghibu:

„Îmi mai rămase doar un sfert de ceas liber spre a mă putea repezi până acasă la George Enescu, pentru a-i aduce la cunoștință că recitalul său urmează să fie amânat pentru a doua zi...

– Maestre, îl întâmpin eu, am venit să vă anunț că concertul dvs. trebuie să se amâne, dat fiind că...

Dar maestrul, nebănuind nimic din ce putea să fie la baza unei asemenea măsuri incomode pentru el, nu mă lăsă să isprăvesc vorba, ci mă întrerupse supărat.

– Nu pot admite niciun fel de amânare, pentru niciun motiv. Așa ceva nu intră în obiceiul meu...

– Totuși, maestre, de astă dată, veți admite amânarea și încă veți fi fericit că vi se dă un prilej ca acela de acum pentru o amânare. Uitați despre ce e vorba: peste o jumătate de ceas Sfatul Țării proclamă Unirea Basarabiei cu România și în cinstea acestui mare eveniment sala de concert va fi transformată în sală de banchet. Ca moldovean ce sunteți, cred că vă bucurați văzând că vechea moșie a lui Ștefan cel Mare își începe procesul de reintegrare, care sperăm că în curând să completeze și cu Bucovina...” [1, p. 372–374].

Apoi Onisifor Ghibu îi întinse maestrului gazeta unde era tipărită Declarația de Unire și un articol în legătură cu evenimentul. Șeful „României noi” mărturisea că „maestrul citi cu ochii scăldați în lacrimi atât articolul, cât și declarația de unire” și-i spuse: „Bineînțeles că, în fața situației date, sunt de acord și cu amâș

narea concertului și cu România până la Nistru și până la Tisa. Doamne ajută!” [1, p. 372–374]

La 29 martie gazeta menționată scria: „Domnul Enescu, care ne-a făcut cinstea de a ne vizita ziarul, și-a arătat nespusa bucurie pentru fericirea de a fi fost de față la proclamarea unirii Basarabiei cu România”. În ziarul „România nouă”, din 5 aprilie 1918, cronicarul I. Mateiu publica un material pe care îl considerăm foarte interesant. Fiind întrebat ce a simțit la trecerea Prutului, maestrul, oprindu-se o clipă, a răspuns că a avut o simțire înălțătoare. „– Și cred, a zis maestrul, că lui crurile de aici înseamnă începutul sigur al ameliorării vieții poporului românesc.”

Trecând la impresia ce i-a lăsat-o Chișinăul sub raport muzical și asupra felului cum au fost primite concertele simfonice, George Enescu a mărturisit cu satisfacție că a găsit un public amator și doritor de lucruri frumoase, că din atitudinea ce-a observat-o a dedus o cultură serioasă. Maestrul a rămas foarte mulțumit de succesul concertelor sale, atât sub raport moral, cât și material. „Însuflețit de-o mișcătoare iubire de neam, George Enescu a promis că va veni în Basarabia spre a coborî în toate centrele ei strălucirea fermecătoare a acestei arte eterne, pe care o minune a întruchipat-o în această expresie genială a poporului românesc. Maestrul socotește indispensabil un conservator național la Chișinău (...întocmai precum e necesară o universitate și un muzeu de artă românească”. Pentru a crea la Chișinău „un conservator și o operă stabilă cu o orchestră bine organizată”, dar și „pentru a da concerte de cvartet, George Enescu a lasat în caa pitala Basarabiei pe Socrate Barozzi, Flor Breviman și pe frații Constantin și Jean Bobescu, acesta din urmă având însărcinarea să „înjghebe un teatru musical”.

În urma acelor concerte a fost înființată „Opera basarabeană”, care, la 6 august 1918, a prezentat primul spectacol „Faust” de Gh. Gounod, sub conducerea muzicală a lui Jean Bobescu. Iar la 1 ianuarie 1919 s-a decis fondarea Conservatorului „Unirea”, al cărui director a devenit soprana Anastasia Dicescu, care a fost o perioadă primadona Operei din Cluj.

La 9 octombrie 1918, Enescu a evoluat pentru a doua oară la Chișinău, împreună cu pianistul Nicu Caravia. Concertul s-a ținut în Sala Nobilimii. Succesul a fost enorm.

La 8 și 9 mai 1921, Enescu a ținut la Chișinău două concerte, despre care muzicologul și dirijorul Radu URLățeanu a scris în ziarul „Dreptatea” din 14 mai ure mătoarele: „Chișinăul a cunoscut zile de sărbătoare cu ocazia celor două concerte consecutive, date de George Enescu. Grație lui și geniului său muzical, poporul românesc s-a ridicat în fața rușilor, singurul popor care odată a cultivat arta așa cum se cuvine. Aceste concerte au marcat sfârșitul manifestărilor artistice din anul acesta, și putem spune fără înconjur că ele au fost punctul culminant. (...) Arcușul lui (al lui G. Enescu – *n.n.*) este de o lungime uimitoare, cât despre ton și muzicalitate, ochii plânși și genele palpitând vorbesc mai mult decât toate vorbele...”

Despre programul concertelor, R. URLățeanu scrie că „au fost pagini de istorie” și că „sonata de preludiu de Bach, rondo-ul Mozart, romanța Beethoven și micile lucrări ale lui Kreisler au fost interpretate într-un stil și o formă impecabilă. (...) Concertul lui Vieneavski, interpretat de minune, ceva mai rece decât poemul lui

Chausson, care după mine este un monument musical. Genul acesta ambițios de concert pentru vioară prea are aerul de noblețe. (...) Câtă deosebire însă între acel concert și frumosul Poem de Chausson. (...) Maestrul Enescu a știut să reliefeze libertatea formei, fără a contraria însă proporția atât de armonioasă. Nimic nu a fost mai dureros decât sfârșitul visător al Poemului, unde muzicalitatea maestrului a reliefat numai muzica, lăsând la o parte orice descripție, realizând numai o delicateță de sentiment, de la care ne-am inspirat emoțiunea. Astfel cum a interpretat poemul, Enescu ne-a arătat câtă sensibilitate umană poate exista în expresia muzicală”.

Despre aceleași concerte, „Beccарабское слово” din 14 mai scrie:

„În această vizită a lui George Enescu la Chișinău, a trebuit să ne convingem din nou că avem un artist cu adevărat mare. Ascultându-l, îți amintești involuntar numele tuturor marilor violoniști pe care i-ai auzit și, trebuie să recunoaștem bucuroși, comparația nu este în favoarea acestor rivali ai lui George Enescu. (...) Trăsăturile distinctive ale performanței lui Enescu sunt simplitatea nobilă, aproape clasică, a jocului și claritatea absolut fenomenală a fiecărui sunet. Fiecare notă este atât de clară, pură, izolată, aerisită și, în același timp, ciudat de fantomatică și de material transparentă, încât se pare că poți lua un ac ca să coși din aceste sunete uimitoare un fel de minunat colier ceresc de diamante, bucurii și lacrimi. (...) La cel de-al treilea (...) concert, Sonata majoră a lui C. Frank a fost interpretată cu o profunzime extraordinară, iar «Andante» de Golestan a avut o interpretare deosebită. Enescu a interpretat celebrul «Ziganerweisen Sarasate» cu o strălucire inimitabilă și perfecțiune tehnică. În afara programului, supunându-se solicitărilor frenetice ale publicului, minunata vioară a lui Enescu a cântat ușor și tandru Kreisler. Și acesta a fost sfârșitul sărbătorii noastre muzicale”.

În 1923, Enescu a venit la Chișinău pentru trei concerte (23, 24 și 26 mai) ca la 25 mai să fie primit membru de onoare al Societății Muzicale. La 25 mai, după un strălucit recital susținut la Bălți, Enescu a vizitat Societatea Culturală și de Biă nefacere care îi purta numele. De remarcat că, între lunile ianuarie și martie 1927, adică în 78 de zile, Enescu a ținut 65 de concerte în București și 34 în alte orașe ale României, printre care Bălți (13, 14 martie) și Chișinău (16, 17, 18, 19 martie).

La 20 martie, George Enescu a vizitat Conservatorul „Unirea” condus de Anastasia Dicescu. Pentru ziarul „România nouă”, marele muzician și-a expus impresiile despre progresele instituției pe care o mai inspectase în 1923: „Am vizitat acum patru ani Conservatorul rusesc din Chișinău și am constatat că forțele muzicale atunci erau superioare celor de la Conservatorul românesc. Astăzi însă, asistând la o producție muzicală la Conservatorul românesc, am fost uimit de progresele făcute de acest Conservator în timp de patru ani. Mai ales m-a impresionat mult clasa de canto, în care sunt persoane cu un viitor strălucit și care pot face chiar astăzi față străinătății”.

Aici George Enescu a ascultat-o și pe viitoarea celebritate Maria Cebotari în coarul catedralei locale. A susținut ideea înființării unui Conservator de Stat, „precum e necesară în Chișinău o universitate și un muzeu de artă românească”. „Basarabia pentru noi – a rostit tot atunci maestrul – este un juvaier în toate privințele și datoria noastră este să ajutăm prin toate mijloacele trezirea poporului la viața culturală și

artistică, căutând simpatia fraților noștri moldoveni și făcându-le tot binele de care au fost privați atâta vreme. Sunt gata să ajut opera aceasta cu toată căldura.”

Menționăm că, la acea dată 1927, în cadrul Conservatorului „Unirea” profed sau personalități de înaltă clasă, majoritatea cu studii în Occident, Moscova sau Petersburg. La 21 martie, după al doilea concert la Chișinău, în ziarul „Бессарабское слово” (21. III), cronicarul muzical cu pseudonimul „Sadko” scria:

„Stilul recenziilor noastre de la Chișinău este atât de supraîncărcat cu tot felul de epitețe și superlative laudative, care, de asemenea, nu au fost întotdeauna folosite cu justificarea cuvenită, încât pentru a evalua performanța unui muzician precum domnul Enescu, rămân doar cuvinte simple.

G. Enescu este un tehnician atât de puternic, încât ascultătorul nici măcar nu este conștient de dificultățile de performanță strălucitoare pe care le depășește. G. Enescu este un muzician atât de mare, încât fiecare piesă nouă pe care o interpretează sună nou, în stilul lui, exact în felul în care îi corespunde. Tonul domnului Enescu este excepțional de plăcut și de plenar. Transformarea completă a tot felul de efecte externe se datorează celei mai complete revelații a esenței interioare a pieselor. Din păcate, artistul, la alcătuirea repertoriului său, s-a lăsat oarecum purtat de piese strict „de vioară”. Din cel de-al doilea program al său, merită remarcat concertul *Es – major* de Mozart și legenda lui Chausson, piese cu o adevărată semnificație muzicală”.

În 1929, Enescu a ajuns din nou la Chișinău, împreună cu N. Caravia, pentru a susține patru concerte (8, 9, 10, 11 mai), după care au urmat altele două, la 29 și 30 noiembrie 1936. Peste un an, în 1937, la 22 și 23 noiembrie, publicul chișinăuian l-a admirat pentru ultima dată. În Basarabia interbelică, George Enescu a evoluat de peste 40 de ori, bucurându-se de succese fulminante nu numai la Chișinău, dar și la Bălți, Cahul, Hotin, Tighina, Cetatea Albă.

Astăzi, din nenorocire, se dăruie casa de pe strada București, 52, aparținând cândva fondatoarei Conservatorului și Operei noastre, Anastasia Dicescu. Nu se știe nimic despre marii înaintași ai culturii noastre muzicale ca Eugenia Luci (Lucezarscaia), Gecomo Borelli, Lidia Lipcovscaia (pe fațada casei unde a locuit ar trebui să fie instalată o placă comemorativă). De aproape 15 ani s-a decis să fie ridicat monumentul Mariei Cebotari pe strada ce-i poartă numele în fața Palatului Republicii (în locul unui oficiu construit fără autorizare). De șase ani vorbim despre executarea Hotărârii Guvernului de a numi o stradă „Maria Bieșu”. Multe alte chestiuni ar trebui să constituie un program de acțiuni ce ar vorbi despre o atitudine pe care au meritat-o marii noștri înaintași.

Referințe bibliografice:

1. Ghibu, Onisifor, *Oameni între oameni*, București: Editura Eminescu, 1990.